

אולטימטום

משה רבינו מנהל משא ומתן קשוח עם הקב"ה על תוצאות חטא העגל. למשא ומתן זה קדם דיון שבו הציע הקב"ה לוותר על עם ישראל ותמורתו להעמיד עם מזרעו של משה: "ואותך אעשה לגוי גדול". וכך מתנהל הדיון הנוסף:

וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל־ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חָטָא חָטָא הָעָם הַזֶּה חָטְאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב: וְעַתָּה אִסְחָפָא חֲטָאתָם וְאִסְאִין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כְּתָבְתָ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחִנוּ מִסְפָּרִי: וְעַתָּה לֶךְ נַחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הֲנֵה מִלְּאֲכִי יֵלֶךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פְּקֻדֵי וּפְקֻדָּתִי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם: (שמות לב, לא- לד)

בפסוקים הללו משה פונה לקב"ה ומציב בפניו אולטימטום. או שתסלח על חטא העגל ויכופר לעם ישראל, או "מחני נא מספרך". הקב"ה אינו נענה לאף אחת מן האפשרויות הללו ותשובתו "מי אשר חטא לי אמחנו... וביום פוקדי ופקדתי". מה מתרחש בדיאלוג הזה, מהו התהליך שמתואר כאן? ניתוח הפרוטוקול של משאים ומתנים שייך לתחום הדעת של יישוב הסכסוכים, גישור ופישור. בתחום זה משרתות שלוש אסכולות, לכל אחת נקודת מבט שונה על המתרחש.

אסכולה אחת מייחסת למשא ומתן סוג של מאבק. שני הצדדים עומדים משני צידי המתרס. כל אחד מן הצדדים שואף לשלם כמה שפחות ולנגוס בחלקו וברצונותיו של האחר כמה שיותר. בסופו של יום, שני הצדדים מפסידים. כי שניהם שילמו מחיר מסוים.

בדרך זו הלכו לא מעט פרשנים. כך למשל הרשב"ם פירש שמשה רבינו ראה שהקב"ה רוצה למחות את עם ישראל. לפיכך, הציע לקב"ה שתי אפשרויות- אל תמחה, ואם אתה מוחה את עם ישראל, אני מבקש להיכלל באותה מחייה. משה מעמיד את הקב"ה במצב שאינו יכול לממש את מלוא רצונו. הוא לא יכול להשמיד את עם ישראל ולקבל את משה. הוא יכול לבחור בין להשאר לבדו, לבין להותיר את המצב על כנו. משה מעמיד את הקב"ה בפני מצב של לית ברירה. בשום אופן, לא יוכל לקבל את מבוקשו. לפירוש זה, תגובת הקב"ה היא תגובה מתבצרת: "מי אשר חטא לי אמחנו". הקב"ה אינו שועה למשה, ומתעקש על עמדותיו בשלמותן.

אסכולה אחרת מתייחסת למשא ומתן כאל סוג של שיתוף פעולה. לשני הצדדים בדרך כלל אינטרס משותף. אחד מעוניין למכור, השני לקנות. שניהם צריכים לאתר את עקרונות הבסיס שאף צד לא יוותר עליהם. לאחר שמאיתרים את העקרונות ניתן גם להגיע למתווה משותף שממנו שני הצדדים ייצאו מרוצים. בדרך פרשנית ההולכת בקו זה נקט הרמב"ן. הרמב"ן סבר שמשה הבין שהקב"ה חפץ להעניש על חטא חמור זה. משה מזדהה מאד עם עמדתו של הקב"ה כי המחיר על החטא חייב להיות משולם. כפי שמצהיר משה בפתח הדיאלוג: "אשר חטא העם הזה חטאה גדולה". לכן, מסביר הרמב"ן שמשה מציע לקב"ה מתוך קבלת הנחת היסוד הזו, חלופה. הוא מציע לו למחות אותו עצמו - במקום את כל העם. קרבן כלשהוא צריך להיות מוקרב, ולו יהא זה אני, אומר משה: "ואם אין מחני נא תחתם מספר החיים ואסבול אני ענשם" (רמב"ן, שם). לפי הצעה זו ניתן לומר שאכן תשובת הקב"ה אינה ביטוי להתבצרות. דווקא מתוך זיהוי המגמה המשותפת של הצורך בענישה ראויה על חטא חמור שכזה, הקב"ה מציע בסופו של דבר הצעה שלישית. הקב"ה לא יכלה את עם ישראל כולו, אלא יפגע בחוטאים בלבד. בכך תושג שאיפת שני הצדדים. הקב"ה יעניש, העם לא ייגדע, אך גם משה יחיה. וכך אכן מנסח אבן עזרא בפירושו: "שאמית אשר חטא לבדו, ולא כל העם" (אבן עזרא, פס' לג). הנחת המבוקש על השולחן סייעה למקד את הצרכים המשותפים והובילה להסכמה.

פירוש אחר שמתיישב עם אותה אסכולה הוא פירוש הדר זקנים: משה אומר לקב"ה שאם הקב"ה לא ימחל לבני ישראל, כיצד ימחול למשה על שבירת הלוחות? לפי הפירוש הזה, משה ממנף את העיקרון המשותף לשני הצדדים - שהצדק צריך להיעשות וכי אין משוא פנים בדין. לכן, משה מסביר לקב"ה שאם לא יתרצה בעניינו

של עם ישראל ייאלץ להעניש גם אותו בחומרה רבה ולמחות אותו מספרו. כיוון שהאינטרס המשותף לקב"ה ולמשה הוא גם הגינות וגם הגנה על משה, חייב להמצא פתרון שיניח את שני אלו.

אסכולה שלישית מניחה שבכל משא ומתן ישנם זרמים תת קרקעיים – הטיות ורצונות שלכאורה אינן קשורות כלל לנושא הנדון. המחשה לדרך מחשבה זו ישנה בסיפורו של או. הנרי (O. Henry). על אותו זוג אביונים שכל רכושם היה שעון זהב של הבעל, ושיערה הגולש והיפהפה של האישה. לכבוד יום הנישואין מכר האיש את שעון הזהב וקנה לאשתו מסרק מזהב, ואילו אשתו מכרה את שערה היפה וקנתה לבעלה שרשרת לשעונו. בדיעבד התברר שכל אחד קנה לבן זוגו מתנה שלא נזקק לה. ישנן שתי תגובות אפשריות לסיפור הזה. האחת, להצטער בצערם המשותף של בני הזוג, להביע תסכול מר על העובדה שכעת כל אחד מהם נותר חסר את הדבר היקר לליבו ובתמורה רכש דבר שאין חפץ בו. אולם, ניתן להבחין שיש גם אושר גדול בסיפור הזה. רק בדרך זו יכולים היו שני בני הזוג להביע את גודל עוצם אהבתם המשותפת. את זה הרוויחו שניהם. הנה מתברר שלעיתים מעבר למקח עצמו ישנם רווחים המשניים לעצם הדבר עצמו. לעיתים זיהוי נטיות הלב הללו הוא הפתרון. גם בסיפור שלנו, ישנו עניין נוסף המונח על הכף. בעורף הדיון על כיליונו של עם ישראל או אי כיליונו ועל היכולת או העדר-היכולת להמיר את הגזירה או לבטלה מתקיים פחד עצום של משה, כפי שמתואר בדברי הרשב"ם:

ואם לא מחני נא מספרך אשר כתבת, מספר זה שלא ייזכר שמי בו, כי כבר אמרתי להם בשמך במצרים שתביאם לארץ כאשר... (רשב"ם, שמות, לד, שם)

הצעת משה למחות את שמו חושפת את העובדה הפשוטה, שסיום עגום כזה יבייש אותו באופן נורא. שהוא לא יוכל לשאת את ראשו ולהביט במראה אם יתברר שכל הניסים והנפלאות במצרים יסתיימו במוות טרגי ובעונש קולקטיבי כעבור חודשים ספורים. "כי כבר אמרתי להם בשמך..." בעיה זו אינה רק שמו הטוב של משה. "אמרתי להם בשמך", גם אמינותו של הקב"ה תלויה בכך. הצדק נדרש, אך המטרה הגדולה של גילוי שם ה' בעולם תיפגע.

בתשובה לטיעון זה משיב הקב"ה שאכן, החטא לא יכופר. אולם העונש יידחה "וביום פוקדי ופקדתי". עם ישראל גם לא ייענש באחת, ובצורה מידית. כך ינצל משה מגזירת הבושה והקב"ה מחילול שמו:

מה שדברתי לך אעשה לכבודך, אבל לא אשא חטאתם, כי ביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם, אפקוד אותם עליהם אחרי בואם אל הארץ, וזה רמז לעת שיגלו ממנה, או למה שאמרו רבותינו (סנהדרין קב א) שאין לך פורענות שאין בה אוקיא מעון העגל (רמב"ן, שם; וראו גם: כלי יקר)

הפירוש מתיישב עם הדומיננטיות של המילה "ועתה", החוזרת וחוזרת את הדיאלוג והמניחה את מושג המידיות על שולחן המשא ומתן. דחיית התוצאות וההישגים היא לעיתים הרפואה למכאובי הצדדים.

גם פירושו של הבעל שם טוב, מאיר זוית השייכת לרחשי הלב ולא לעצם הפעולות שעל הפרק. לדבריו, משה מבין שצדיק אינו בעמדה של אדם פרטי, הוא נושא בעול הדור. הוא גם במובנים מסוימים האחראי על הדור ותהפוכותיו. משה, מניח את צווארו לשחיטה כי הוא חש רגשי אשם, כי הוא מאמין שיש בחטא שיקוף של כשל אישי שלו. הקב"ה משיב לו "לך נחה את העם". אתה המנהיג והם אלה שחטאו. הקב"ה אף הוא אינו מוכן לשלם את המחיר של כשלון הנהגה. מן האופן השלישי הזה בוקעת ועולה תובנה חזקה המאירה לא רק את שיתוף הפעולה החשוב בין עם ישראל והקב"ה, בבחינת 'אני לדודי ודודי לי', אלא גם את שותפות הגורל.

משאים ומתנים מתקיימים לא רק במישור הפוליטי, הם גם שייכים לעולם הדתי. לעולם של תפילה ובקשה. הברור העצמי שצריך להתקיים הוא, האם אנו נוקטים באקט כוחני של כיפוף ידים כלפי שמיא? האם אנו מצויים בתודעת מעשה של ריצוי? או שאנו מצויים בתהליך של מציאת הצד הטוב בנו זה שהקב"ה חפץ בו.